

Kadir Akın: Milli solculuk sosyalizmi kirletti

Posted on 14/06/2018

Bu topraklardaki sosyalist hareketin öncüleri Türk olmadıkları için görmezden gelindi ve yok sayıldılar! Boğazına kadar milliyetçiliğe batmış Türk sosyalistleri başta Ermeni devrimciler olmak üzere diğer uluslardan sosyalistleri “hep arkadan vurmakla” suçladılar. Sosyal şovenizm, tereddüt görmeden devrimci bir politika olarak benimsendi ve kabul gördü. Bu sosyalizmin tümüyle ulusçulukla kirlenmesini sağladı.

Paramaz (Matdeos Sarkisyan) İstanbul’a doğru yola çıkarken, başına geleceklerden elbette habersizdir. İstanbul onun için 1908 yılında ilan edilen Meşrutiyet sonrası vaktinin büyük bölümünü geçirdiği kenttir. Paramaz, devlet için Van’daki tutukluluğu ve mahkemedeki tutumu nedeniyle bilenen bir isimdi. Daha İstanbul’a ayak bastığı andan itibaren takibe alınır. Paramaz ve yoldaşlarına yönelik operasyon 1914 yılının 16 Temmuz’unda İstanbul’da başlar, Ağustos ayının sonuna kadar devam eder. Tutuklananların sayısı kısa sürede 120 kişiye ulaşır. Daha sonra bir kısmı serbest bırakılır.

Paramaz ve arkadaşları İttihat ve Terakki yöneticisi Talat Paşa’ya suikast düzenlenmekte ötürü tutuklanırlar. Göstermelik bir yargılamanın sonucu 15 Haziran 1915 sabahına doğru saat 03.30’da Beyazıt Meydanı’nda Paramaz ve 20 arkadaşı asılırlar. İdamları 1915’te yaşanan Ermeni soykırımının başlangıcı olacaktır.

Araştırmacı yazar Kadir Akın, Paramaz’ın hikâyesini önce kitaplaştırdı, ardından RED isimli belgeseliyle beyazperdeye taşıdı. Akın, hem kitap çalışmasında hem de belgeselinde, o dönemin devrimci sosyalist hareketini inceliyor. Türk solunun neden bu toprakların ilk sosyalistlerinin Ermeniler, Rumlar, Bulgarlar ve Yahudiler olduğunu inkar ettiğine kafa yoran Akın Türk ulusalcılığının sosyalizmi kirlettiğine dikkat çekiyor.

Akın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk sosyalist hareketlerin Paramaz ile başladığını belirtti ve ekledi: "Soykırım, aynı zamanda, sosyalizmin bu topraklarda deneyimsiz, köksüz, hafızasız bırakılmasıdır."

Bu topraklardaki sosyalist hareketin öncüleri Türk olmadıkları için görmezden gelindi ve yok sayıldığını ifade eden Kadir Akın, Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kurucuları arasında soykırımda yer almış önemli isimlerinde olduğuna dikkat çekti.

İSMET KAYHAN: Türkiye topraklarındaki sosyalist hareketin tarihini, kurucularını neden 100-150 yıl sonra konuşuyoruz?

Kadir Akın: Türk tarih bilinci önemli ölçüde "dış güçler tarafından yok edilme tehdidi" üzerine şekillendi ve kuruldu. O yüzden her demokrasi talebi, ilerici her hamle "son Türk devletinin ortadan kaldırılmasına dönük" bir girişim olarak rahatlıkla yaftalandı. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine miras kalan en önemli öğenin bu korku olduğunu söyleyebiliriz. Yıllardır anlatılan hikâye "dış güçler bizim birliğimizi, beraberliğimizi ve devletin bekasını bozmak, bizi parçalamak gayreti içinde" olmuştur. Hala bu anlatımın aktüel olduğunu görüyoruz.

Peki korkulan nedir, kimdir? Elbette "gavurlardır" Osmanlı'da dine göre tanımlanan bir millet anlayışının uzun süre hakim olduğu düşünülürse bu "gavur" düşmanlığını Haçlı ordularına kadar götürmek ve tarihi oradan açıklamak bile mümkün olur. Dine göre tanımlanan bu millet anlayışı, Türk milletinin oluşumuna yedirilerek, Türklüğün tek başına yeterli olmadığı koşullarda üzerine basılacak sağlam bir zemin olarak kullanılmıştır, halada

kullanılmaktadır. Bugün Türk milleti tarif edilirken; Kürt, Laz, Pomak, Arnavut, Çerkez, Arap, Boşnak, Gürcü diye bir sıralama yapılıyorsa bu yüzdendir.

Türk ve Müslüman orijinli sosyalistlerin bu perspektifin etkisi altında zihinlerinin şekillendiğini ve bu durumun bir zaaf olarak hala devam ettiğini söyleyebiliriz. Bir de, 1919'da başlayan Ulusal kurtuluş savaşı "yedi düvele ve emperyalistlere karşı verildi" türlü açıklamalar ve bunu da İttihat Terakki hükümetinin Alman emperyalistlerinin yanında savaşa girdiği yıllara kadar götürüp Çanakkale savaşı ile başlatılan tarih anlatımı, sosyalizmin tümüyle ulusçulukla kirlenmesini sağladı. Sosyal şovenizm, tereddüt görmeden devrimci bir politika olarak benimsendi ve kabul gördü. Bugün bile milliyetçi olarak tanımlanacak ve enternasyonalizmle bir milim alakası olmayan akımlar kendilerini sol-sosyalist olarak görebiliyorlar.

Dolayısıyla bu topraklardaki sosyalist hareketin öncüleri Türk olmadıkları için görmezden gelindi ve yok sayıldılar! Boğazına kadar milliyetçiliğe batmış Türk sosyalistleri başta Ermeni devrimciler olmak üzere diğer uluslardan sosyalistleri "emperyalistlerle işbirliği içinde olmakla, arkadan vurmakla" suçladılar ve kendilerine empoze edilmiş bu yalanı sorgulamaya bile gerek görmediler. Kendilerinden önce bu topraklarda sosyalizm mücadelesi veren Marksistleri; onların örgütlerini, programlarını, mücadelelerini, ortak vatanda bir arada yaşama çabalarını araştırmadılar. Bütün kötülüklerin Ermeni ve Müslüman olmayanlara yıkıldığı, ilkel milliyetçiliğin ve şovenizmin her kabarışında akıllara Ermenilerin geldiği koşullarda bunun kimi zorlukları elbette vardı. Ama bu topraklarda demokrasi mücadelesinde bir gelişme yaşanacaksa bu Ermeni sorunuyla yüzleşmekten geçecektir. Bu konuda bir zihin açıklığına ulaşmadan diğer konularda bir ilerleme sağlamak ne yazık ki mümkün değil.

O dönemde ilk sosyalist grup ve hareketlerin yapısı ve bileşenleri kimlerdi?

1878 yılında Osmanlı-Rus savaşı kaybedilince Abdülhamit'in önüne konan anlaşma ile

Ermenilerin yaşadığı sorunlar ve talepleri ilk kez uluslararası alanın konusu haline geldi. Ermeni partilerinin kuruluşu da bu tarihe ve sonrasına tekabül eder. Hem Hınçaklar, hem de Taşnaksutyun Avrupa'daki demokratik devrimlerden, ulus devlet düşüncesinden ve Marksizimden etkilenmişlerdir. Ama daha sonra Hınçak Sosyal Demokrat Partisi adını (HSDP) alacak olanlar ise Marksist bir parti olarak kurulmuş ve kurulduğu dönemdeki Marksist önderlerle ilişki içinde olmuştur. Parti Cenevre'de Kafkas kökenli 7 Ermeni devrimci tarafından kurulurken, merkez komitede bir de kadın vardı. Daha sonraları 2. Enternasyonalde de temsil edilmişlerdi.

Hınçaklar kurulduktan 3 yıl sonra İstanbul'da ve Ermenilerin yoğun yaşadığı 6 doğu vilayetinde örgütlenmeye başladılar. O tarihte İstanbul ve Selanik çok ciddi entelektüel bir yaşamın olduğu, Avrupa'daki her yeni düşüncenin karşılık bulduğu şehirler. Komünist manifesto İstanbul'da ilk kez Ermenice basılmaya çalışılırken; feminist ve anarşist dergilerin yayınlandığını biliyoruz.

Neyi talep ediyorlardı?

1895 sonrası yapılan gösteriler ve isyanlarda temel talep; can ve mal güvenliğinin sağlanması, ibadet özgürlüğü, vergi adaletsizliğinin ortadan kaldırılması ve el konulan toprakların iadesi oluşturuyor. Ama hem parti programlarında, hem de Kumkapı'dan hükümet merkezi Babıali'ye yapmayı düşündükleri yürüyüşte dile getirdikleri talepler çok daha kapsamlı. Bunlar arasında; Parlamenter meşrutiyet. İller, Sancaklar ve nahiyelere tam idari yetkinin verilmesi. Millet, kavim, mezhep ve cinsiyet ayırımı yapmaksızın herkesin kanun önünde eşit sayılması. Basın, söz ve vicdan hürriyeti, sendika ve grev hakkı, uluslararası işçi birliklerine katılma serbestliği. Dini kuruluşların harcamalarının her mezhebe bağlı olanlar tarafından karşılanması. Eğitimin kendi anadili ile yapılması. Düyun-u Umumiyenin kaldırılması. 8 saatlik iş günü. Çocuk işçi çalıştırılmasının yasaklanması. Kadınlara doğum öncesi ve sonrası ücretli izin hakkı ve iş yerlerinde kreş imkanı. Ermenilerin yaşadığı yerlerde idari yetkilinin Ermeni olması, yerel yönetimlerde özerklik ve

toplanan vergilerin belli oran nispetinde bölge giderlerine ayrılması gibi talepler vardı.

Aynı dönemlerde Türk, Yahudi, Bulgar ve Rum sosyalistlerinin nasıl bir örgütlemesi vardı?

Türk-müslüman orijinli sosyalistlerin kolektif olarak varlık göstermeleri 1908'de yeniden ilan edilen 2. Meşrutiyetle birlikte başladı. 1895'li yıllarda Ermeni sosyalistleri ile ilişkilenen Türk-Müslüman bir yapıdan söz edemeyiz. Hatta Abdülhamid'e karşı mücadele eden ve Avrupa'da örgütlenen Jöntürklerin, İstanbul Kumkapı'da Hınçak Partisi öncülüğünde yapılan gösteriyi kınadıkları ve Payitaht'ta gayri müslimlerin böyle bir gösteri yapmasını kınadıklarını biliyoruz.

1908 sonrası İştirak gazetesini çıkartan Hüseyin Hilmi'nin popüler dilde bir sosyalizm savunusu yaptığı, işçiler arasında sendikal mücadele ve grevler örgütlediği, sahibi olduğu İştirak gazetesinde Ermeni ve Rum yazarlara yer verdiği de biliniyor. Hilmi, ulusların kendi kaderini tayin hakkı konusunda Prens Sabahattin'den daha geri bir noktada duruyordu. Ne var ki işçi sınıfı mücadelesi ve sosyalizme bağlılık konusunda tarihte hak ettiği yeri alamamış bir isimdir.

Türkiye solu komintern çizgisinde olduğu için tarih 1920 ve Mustafa Suphi'lerden başlatılacak, Hüseyin Hilmi'de yok sayılacaktır. 1909 yılında İstanbul'da toplanan SDHP 6. Kongresi, oldukça tartışmalı geçti. Daha çok İstanbul ve Anadolu delegasyonunun görüşü, tümüyle yasallaşmak ve illegaliteye son vermektir. Sabah Gülyan ve Paramaz, İttihatçılara güvenilmeyeceğini, yasal imkanların kullanılmasını ama illegalitenin de muhafaza edilmesi gerektiğini savunuyorlardı. Parti bölünme riskiyle karşılaşınca Paramazlar bir uzlaşma ortamı yaratarak, tümüyle yasallaşmaya evet dediler ama fikirleri değişmedi.

Osmanlı topraklarındaki sosyalist yapıların birbirleriyle ilişkileri nasıldı?

Ermeni, Rum, Bulgar ve Yahudi devrimcilerin ilişkileri vardı. İstanbul'da Rum Ergatis

çevresiyle Ermeni devrimcilerin ilişkilerinin olduğunu biliyoruz. Özellikle Selanik'te 1909 yılında kurulan Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu, her milliyetten işçiyi bir araya getirerek büyük grevler ve gösteriler örgütledi. Ticaret burjuvazisinin yeni geliştiği ve işçi sınıfının yeni doğduğu İstanbul ve çevresi, Selanik, İzmir gibi yerlerdeki mücadele ile Doğu'daki vilayetlerde süren mücadele ve talepler farklılık gösteriyordu. Osmanlı proletaryasının ortak çıkarları için mücadele eden Federasyon, Balkan savaşının sonucunda Makedonya'daki ulusların kendi kaderlerini tayin etmeleriyle birlikte Yahudi devrimcilerine kadar daralacak, sonrada sönmünecekti.

1908 sonrası açılan Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında SDHP Kilikya vekili ve Sasun dağlarında fedailik yapmış Dr. Hampartsum Boyacıyan, İttihat listesinden meclise girmiş Vartkez ve Vahan yanlarına Bulgar devrimci Wlahof'u da alarak "işçi haklarını koruma" grubu kurdular. Farklı inanç ve kimlikten işçilerin sendikalarda bir araya gelmesinin önemine vurgu yaptılar ve meclise emekten yana yasa teklifi sundular. Tanin gazetesi bu vekilleri "Komünistler mecliste propaganda yapıyor" diye hedef gösterecekti. Arazi vergisinin hakkaniyetli toplanması konusunda, yoksul köylüler lehine konuşma yaparlarken mecliste saldırıya uğrayıp dayak yediler.

1897 yılında Paramaz idamla yargılandığı Van mahkemesindeki savunması ne üzerineydi?

Paramaz'ın (Matdeos Sarkisyan) Van savunması, Ermenilerin kurtuluşu için mücadele eden Hınçak Partisi'nin manifestosu gibidir. Özellikle ortak vatanda bir arada yaşama arzusu savunmada yer, yer öne çıkar. Bu savunmanın tamamı Ermenice aslından Türkçeye çevrilerek benim önüme geldiğinde şaşırılmıştım. 110 yıl önce yapılmış bu savunma hala güncelliğini korumaktaydı. Özgürlük ve eşitlik için mücadele sürdüren birisi, bugünde benzer talepler dile getirebilir. Vergi adaleti, sosyal haklar, din ve vicdan özgürlüğü, siyasal hakların yanı sıra, Paramaz savunmasında; "biz katı milliyetçi değiliz, bizim istediğimiz eşitlik. Bizim talebimiz; Ermeni, Türk, Kürt, Çerkez, Laz, Êzîdî, Süryani, Arap ve Kıptilerle eşit koşullarda birlikte yaşamaktır. Ama siz bu topraklara geldiğiniz noktadasınız. Hala

Türkçülük yapıyorsunuz'' demektedir. Aslında önerisi bir Anadolu federasyonudur ve gayet enternasyonalist bir yaklaşımdır.

Paramazların idam edilmeleri soykırımın başlangıcıydı. Soykırımın geleceğini bekliyorlar mıydı?

Operasyon başladığında hiç kimse bu davadan idam cezası çıkacağını ummuyordu. Kuşkusuz partinin teorik önderlerinden ve Paramaz'ın üzerinde emeği olan Sabah Gülyan ısrarlı biçimde bir katliam beklentisine sahipti ve Jöntürkler henüz ittihat Terakki haline gelmeden de haklarında olumlu düşünmüyordu. Daha 1907 yılında Meşrutiyet ilanından bir yıl önce yayınlanan kitabında genç Türklerin milliyetçi bir çizgide olduğunu ve etnik meselede açılım perspektifine sahip olmadıklarını yazmıştı. Paramaz özellikle Çanakkale savaşının başlamasıyla birlikte kıyılarda yaşayan Rumlara yapılanların kendilerine de yapılacağını anladı. Siyasal durumu analiz eden Paramaz, katliamın Ermenilerin kapısında olduğunu gördü ve öz savunmayı kurmak ve güçlendirmek için cezaevinden dışarıya mesajlarda gönderdi.

Mahkeme 1915'in 21 Nisan'ın da, soykırımın başlangıç tarihi kabul edilen 24 Nisan'dan 4 gün önce açıldı. 27 Mayıs'ta sona erdi. Paramaz'ın savunmasında bir arada yaşamaya ilişkin umudunu önemli ölçüde kaybettiğini anlıyoruz. Konuşmasında iki halkın birlikte kardeşçe yaşamalarına ilişkin Ermenilerin gösterdikleri fedakarlıkları anlatır. Ama bu çabaların İttihatçılar tarafından anlaşılmadığını, aksine soykırımcı bir politika geliştirdiklerini söyler. İç işleri bakanlığınca tanınmış ve yasal olarak kurulmuş partilerine yaşama hakkı tanınmamasından ve İttihatçı anayasal hakların bile kendilerine çok görüldüğünden yakınır. Paramaz sözlerini, "ben ayrılma yanlısı değilim, tam tersine bana ilham veren fikirlerle yüzleşmekten kaçınarak siz benden ayrılıyorsunuz" diye bitirecektir.

15 Haziran 1915'de İstanbul Beyazıt meydanında asılan Ermeni Sosyalisti Paramaz ve 19 yoldaşının trajik hikâyeleri, günümüzde de Ermeni toplumunun belleğinde silinmeden

duruyor. Buna karşın Türkiye’de ise sol siyasi çevreler de dahil olmak üzere 20’lerin davası pek de bilinmiyor. İşte Beyazıt’ta idam edilenlerin hikayeleri.

Paramaz (Matteos Sarkisyan), Hınçak Partisi Merkez Komite üyesi olan Paramaz, 1863’te Meğri kentinde doğdu. Eçmiadzin’de eğitim gördü. Nahçevan’da öğretmenlik yaparken Stefan Sabah Gülyan ile tanıştı ve Hınçak Partisi’ne girdi. 1903’te Rus Çarlığı’nın Kafkasya Genel Valisi Golitsin’e karşı bir suikast örgütledi. Kafkasya’da ve özellikle İran’da örgütlenme faaliyetlerinde yer alır. “1913 Bâb-ı Âli Baskını” denen hükümet darbesinden sonra Osmanlı muhalefeti, İttihat ve Terakki Partisi’ne karşı direniş kararı aldı. Diğer Osmanlı muhalefetiyle bağlantılı olan Hınçaklar’ın 1913’te Romanya’da toplanan kongresinde, İttihat ve Terakki yöneticisi Talat, Enver ve Cemal Paşa’ya suikast düzenlenmesi ve 1909 Adana Katliamı faillerinin “cezalandırılması” doğrultusunda karar alındı. Bir ajan suikast planını Jön Türklere bildirir. Paramaz ve arkadaşları gözaltına alındılar. 24 Nisan’da toplu tutuklamadan bir süre sonra idama mahkûm olan Paramaz ve arkadaşları hakkındaki hüküm, 15 Haziran’da infaz edildi. İdam sehпасına gittiğinde Paramaz “yoldaşlar, yiğitçe, başımız dik gideceğiz ölüme” der.

Vahan Boyacıyan, Çemişgezek-Kale şehrinde doğdu. Sosyal Demokrat Hınçak Partisi’nin (SDHP) önemli isimlerinden biri olan Ruben Khanazadyan’la birlikte, SDHP’nin Amerika’daki şubelerini kurma ve güçlendirme çalışmalarına katıldı. Uzun yıllar Bulgaristan, Rusya ve Mısır’da SDHP temsilciliğinde bulunan Boyacıyan idam edildiğinde 41 yaşındaydı.

Aram Açıkbaşıyan, Asıl adı Krikor Garabetyan olan Aram Açıkbaşıyan, 1869 yılında Arapgir’de doğdu. SDHP’ye girmeden önce, 1890 Kumkapı mitinginin örgütleyicilerinden Hampartzum Boyacıyan ile birlikte hareket etti. 1892 yılında Mısır’a giden Garabetyan, Hınçak Partisi’nin çalışmalarına aktif bir şekilde katılarak, Mısır’da yeni şubeler kurulması için çalışmalar yaptı.

Garebetyan’ın asıl görevi ise o dönemde, Atina’da bulunan partinin merkeziyle Batı

Ermenistan ve Kilikya'daki Ermeni yerleşim bölgeleriyle Hınçak Partisi şubeleri arasında bağları koordine edip, güçlendirmeye çalışmaktı. Garebetyan darağacına çıktığında son isteği, "tüm yoldaşlarıyla birlikte aynı yerde gömülmeleri" oldu. Garabetyan idam edildiğinde 46 yaşındaydı.

Bedros Torosyan (Doktor Benne), Hınçak Partisi'nin önemli simalarından Benne oğlu Bedros Torosyan (Doktor Benne) Harput'ta doğdu. Bedros Torosyan, Hınçak Partisi'nin önemli bazı simalarıyla tanıştıktan sonra Hınçak Partisi'ne katıldı. Doktor Benne, idam sehparının önüne geldiğinde "biz, 20'leri asıyorsunuz arkamızdan yirmi binler gelecek!" diye haykırdı.

Armenak Hampartsumyan, 1880'de Denizli'de doğdu. Erken yaşlarında Ermenilerin yaşadığı baskı ve zulme şahit olarak genç yaşta politik mücadeleye katılarak Hınçak Partisi'nin İskenderiye şubesine üye oldu. Armenak'ın, SDHP'nin VII. Kongresi'nde Jön Türklerin sorumlu üç liderine suikast düzenlenmesi karara bağlanınca, Paramaz'ın başkanlığındaki örgütlenmeye katıldığı bilinmektedir. İdam edildiğinde 35 yaşındaydı.

Sımbat Kılıçyan, Vartan oğlu Sımbat Kılıçyan, 1885'te Bitlis'te doğdu. Ailesine yardımcı olabilmek için genç yaşta terziliği öğrendi. Daha sonra İstanbul'a yerleşti ve SDHP ile ilişki kurdu. İdam edildiğinde 30 yaşındaydı.

Hagop Basmacıyan, 1888'de Kilis'te doğdu. Kilis, önemli sayıda Ermeni fedailerıyla politik simalarının devrimci harekete ilk katıldıkları Hınçak Parti'sinin güçlü olduğu bir yer olarak anılmaktadır. Hınçak Partisi'ne erken yaşlarda üye olan Basmacıyan'a genç yaşına rağmen partinin şube sorumluluğu görevi verilir. Hınçak Partisi'nin gizli hücrelerinin çalışmalarını örgütleyen isimler arasında idi. İdam edildiğinde henüz 27 yaşında idi.

Minas Keşişyan, 1879'da Giresun'da doğdu. Genç yaşlarda Hınçak Partisi'ne katılan Keşişyan, Rus devletinin kışkırtması sonucu Ermeni ve Azeriler arasında başlayan çatışmalar nedeniyle partinin verdiği görevi yerine getirmek amacıyla Kafkasya'ya gitti. Yeni

Anayasa'nın kabulünden sonra İstanbul'a yerleşti. İdam edildiğinde 36 yaşındaydı.

Kaynak: [Yeni Özgür Politika](#)